วิทยุโทรทัศน์เทศนา วิทยุเทศนา

และ

กัลยาณาภิรัตถรณาทิกถา

พระราชวรญาณมุนี วัดบุรณสิริมาตยาราม

พิมพ์ชำร่วย

ในการฌาปนกิจศพ

งศ์ทรรพ์ และ นางเนื่อง เมนเศวต

นสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

วิทยุโทรทัศน์เทศนา วิทยุเทศนา
และ
กัลยาณาภิรัตถรณาทิกถา

พระราชวรญาณมุนี วัดบุรณศิริมาตยาราม

พิมพ์ชำร่วย

ในการฌาปนกิจศพ

นายพร พงศ์ทรรพ์ และ นางเนื่อง เมนเศวต

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

คำนำ

ในการฌาปนกิจศพ นายพร พงศ์ทรรพ์ และนางเนื่อง เมนเศวต ข้าพเจ้าคิดว่า ควรจะมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศลด้วย ตามสัตติกำลัง ทั้งนี้ เพราะข้าพเจ้ากับท่านผู้จัดการชอบพอกันสนิท ได้เคยช่วยเหลือกันมาโดยลำดับ นับเป็นเวลานานปี แต่สิ่งที่จะชำร่วยในการฌาปนกิจศพนั้น ถ้าเป็นวัตถุสำหรับใช้ก็ให้สำเร็จประโยชน์ชั่วคราว เท่ากับเวลาที่วัตถุนั้นยังทรงตัวอยู่เท่านั้น แต่ถ้าให้ธรรมเป็นทาน ก็ให้สำเร็จประโยชน์ไม่มีที่สุด เพราะสามารถให้บุคคลผู้ปฏิบัติตาม ได้รับความสุขในปัจจุบัน และสัมปรายภพ และให้ประสพสันติสุขพ้นจากวัฏฏทุกข์ได้ด้วย ฯ

เพราะเหตุนี้ จึงได้พิมพ์วิทยุโทรทัศน์เทศนา วิทยุเทศนา ที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงแสดงที่สถานีวิทยุทั้งสองแห่งนั้น และกัลยาณาภิรัตกรณาทิกถา ที่เรียบเรียง

แสดงที่บ้าน พลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้ม ณ นคร) เป็นของชำร่วยในงานนี้ หวังว่าท่านผู้อ่านด้วยมุ่งสัมมาปฏิบัติ คงจะได้รับประโยชน์ตามสมควร ฯ

ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดจากธรรมทานนี้ แก่นายพร พงศ์ทรรพ์ และนางเนื่อง เมนเศวต หากท่านทั้งสอง จักได้ทราบโดยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว ขอจงอนุโมทนา เพื่อสำเร็จทิพยสมบัติในสุคติสถาน ทุกประการ เทอญ ฯ

พระราชวรญาณมุนี

วัดบุรณศิริมาตยาราม พระนคร

วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

วิทยุโทรทัศน์เทศนา

พระสุธีวรญาณ ป. ๙ วัดสัมพันธวงศ์

แสดงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขนฺติ ฯ

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา ในวิปุลสุขกถา เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มพูนศรัทธา เกื้อกูลแก่สัมมาปฏิบัติ ของสาธุชนพุทธบริษัท ผู้มุ่งบำเพ็ญอัตตประโยชน์ และปรัตถประโยชน์ ตลอดถึงปรมัตถประโยชน์ อันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา ฯ

พระคาถาที่อัญเชิญมาเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้น มาในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย มีเรื่องเล่าไว้

โดยสังเขปว่า เมื่อเมืองเวสาลีเกิดทุพภิกขภัย พวกมนุษย์เข้ญใจล้มตายเพราะอดอาหารเป็นอันมาก จนทรากศพเหม็นตลบฟุ้งไปทั่วเมือง ด้วยกลิ่นปฏิกูลอันนั้น ทำให้เกิดอหิวาตกโรค ทั้งหมู่มนุษย์ก็เข้าไปอยู่เป็นอันมาก ชาวพระนครเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นได้พากันประชุมแก้ไขด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถ แต่ไม่อาจจะให้ภัยเหล่านั้นสงบลงได้ จึงพร้อมกันไปเฝ้าทูลอัญเชิญสมเด็จพระบรมศาสดา ณ กรุงราชคฤห์ แล้วจัดพระนครให้สะอาดปราศจากสิ่งปฏิกูลรับเสด็จ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จมาถึงแล้ว รับสั่งให้พระอานนท์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ทั่วกรุงเวสาลี ภยพิบัติเหล่านั้นก็อันตรธาน เมื่อพระองค์เสด็จมาและเสด็จกลับ หมู่เทพยดาและมนุษย์ตลอดถึงนาคครุธสุบรรณ ต่างพากันทำสักการะบูชาอย่างมโหฬาร ภิกษุทั้งหลายเกิดความชื่นบาน จึงได้ประชุมกันกล่าวสรรเสริญพุทธานุภาพ พระองค์ตรัสว่า

ไม่ใช่พุทธานุภาพ เป็นอานุภาพแห่งการเสียสละของพระองค์ในอดีตกาล แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ครั้งอดีตกาล ในเมืองตักกสิลา มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่าสังขะ มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อว่าสุสิมะ อายุ ๑๖ ปี ปรารถนาจะเรียนมนต์ จึงลาบิดาไปสู่เมืองตักกสิลา ศึกษามนต์อยู่ในสำนักพราหมณ์ผู้เป็นสหายของบิดา เขามีปัญญาสามารถศึกษาได้เร็วจนสิ้นความรู้ของอาจารย์ แลเห็นเบื้องต้นและท่ามกลางของมนต์ได้เป็นอย่างดี แต่ไม่เห็นที่สุด จึงเรียนถามถึงบุคคลผู้รู้มนต์ถึงที่สุด อาจารย์จึงแนะนำให้ไปเรียนในสำนักพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้อาศัยอยู่ในป่าอิสิปตนะ เขาไปสู่ที่นั้นแล้วบวชและเรียนมนต์ จนได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วปรินิพพาน พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย พร้อมด้วยมหาชนต่างช่วยกันทำสักการะฌาปนกิจศพของท่าน แล้วสร้างสถูปเจดีย์ประดิษฐานอัฏฐิธาตุของท่านไว้ ณ ประตูพระนคร ฯ ฝ่ายพราหมณ์

ผู้บิดาปรารถนาจะเห็นบุตรนั้น จึงไปสู่เมืองตักกสิลา ทราบว่าบุตรบวชแล้ว ได้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธ-เจ้า และปรินิพพานแล้ว เขาก่อสถูปเจดีย์ประดิษฐาน อัฏฐิธาตุของท่านไว้ จึงไปยังลานพระเจดีย์นั้น ถอนหญ้าขึ้นแล้วเอาผ้าห่ม นำทรายมาเกลี่ยลานพระเจดีย์ ประพรมด้วยน้ำหอม ทำสักการะบูชาแล้วหลีกไป ฯ สังขพราหมณ์ในครั้งนั้นได้แก่พระองค์ ได้ทำอนวัชช-กรรมเช่นนี้ หมู่เทพยดามนุษย์เป็นต้น จึงพร้อมกันสักการะบูชา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ

แปลว่า ถ้าบุคคลผู้มีปัญญามาเห็นสุขอันไพบูลย์ เพราะสละสุขพอประมาณ ก็ควรสละสุขพอประมาณ จะได้พบสุขอันไพบูลย์ ดังนี้ ฯ

พระพุทธภาษิตนี้ ตรัสเทศนาเป็นปุคคลาธิษฐาน

ยกบุคคลผู้มีปัญญาขึ้นเป็นประธาน เพราะทรงทราบ

ด้วยพระญาณว่า บุคคลเช่นนั้นสามารถจะสละสุขพอประมาณเพื่อสุขอันไพบูลย์ได้ จะอธิบายพอเป็นแนวทางแห่งสัมมาปฏิบัติ ทั้งทางโลกทั้งทางธรรม เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่สาธุชน ผู้ใคร่ความสุขและความเจริญก้าวหน้า ทั้งแก่ตนแก่หมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติศาสนาและโลกต่อไป ฯ

ในทางคดีโลก คฤหัสถ์ผู้อยู่ครอบครองเคหสถานไม่เกียจคร้าน ทำการงานไม่อากูล ย่อมบริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ เป็นปัจจัยให้ได้รับความสุข ๔ ประการ คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ ๑ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค ๑ สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ ๑ สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ ๑ ฯ ในสุข ๔ ประการนี้ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์นับว่าสำคัญ เพราะทรัพย์เป็นเครื่องประกันความเป็นอยู่ของบุคคล สุขนอกจากนั้นจะไม่มี ถ้าหากว่าเว้นจากทรัพย์ ทรัพย์ย่อมให้เกิดความเอิบอิ่มใจแก่เจ้าของ ไม่ต้อง

ว่าเหว่อนาถา เหมือนมีที่พึ่ง และทรัพย์สามารถให้สิ่งที่ต้องประสงค์สำเร็จได้ทุกชนิด จึงมีโลกิยภาษิตกล่าวไว้ว่า ทรัพย์เป็นแก้วสาระพัดนึก ฉะนั้น ทรัพย์จึงให้เกิดความสุขประการหนึ่ง ฯ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภคนั้น คือการเป็นอยู่ของบุคคลทั่วไปต้องอาศัยทรัพย์ สำหรับจับจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภค มิฉะนั้นก็เป็นอยู่ไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงการไม่มีทรัพย์ แม้มีทรัพย์แต่ไม่พอเพียงกับการจับจ่าย ใช้สอยเบียดกรอก็เป็นอยู่ลำบาก ไม่ได้รับความสุข แต่ถ้ามีทรัพย์เพียงพอ เพราะมีรายรับมากกว่ารายจ่ายหรือเพราะเหตุอย่างอื่นก็ดี ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินใคร ก็ไม่เป็นทุกข์เดือดร้อนในเรื่องนี้ การจ่ายทรัพย์บริโภคจึงให้เกิดสุขประการหนึ่ง ฯ สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้นั้น คือการเป็นหนี้เกิดจากความจน ความจนนั้นจะเกิดมีขึ้นได้ ก็เพราะหาได้น้อยแต่ใช้มาก รายจ่ายไม่สมดุลย์กับรายรับ เมื่อถึงคราวใช้จ่ายทรัพย์ในการ

เป็นอยู่ แต่ไม่มีทรัพย์ก็ต้องกู้ยืมผู้อื่น มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วต้องพยายามขวนขวายแสวงหามาใช้เขา ถ้าหาได้สะดวกก็พอทำเนา ถ้าหาไม่ได้ หรือหาได้แต่ไม่พอ ก็จำต้องค้างหนี้ต่อไป เพราะความเป็นหนี้นั้น บางคนเกรงจะถูกเขาทวงหนี้ หรือฟ้องร้องต้องหลบหนีก็มี บางคนต้องทะเลาะวิวาทกับเจ้าหนี้ จนถึงฆ่าฟันกันตายก็มี การเป็นหนี้จึงเป็นทุกข์ในโลก แต่ถ้าไม่เป็นหนี้ใคร ๆ เพราะมีทรัพย์พอจับจ่าย ไม่ใช่ใช้สุรุ่ยสุร่าย จ่ายแต่เฉพาะสิ่งที่จำเป็น ก็ย่อมได้รับความสุขในการเป็นอยู่ การไม่เป็นหนี้จึงให้เกิดสุขประการหนึ่ง ฯ สุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษนั้น คือการทำการงานที่เป็นทุจริตผิดกฎหมายบ้านเมือง หรือผิดศีลธรรม แม้จะได้ทรัพย์มาจับจ่ายก็ไม่เป็นสุขใจ เพราะทรัพย์นั้นเป็นของร้อน จำเป็นต้องคอยซ่อนเร้นปิดบัง เพื่อหวังจะไม่ให้ผู้อื่นรู้เห็น เพราะเกรงจะถูกจับกุมจองจำ ทำให้เสียอิสรภาพ

เสียชื่อเสียงเกียรติยศคุณงามความดี แต่ผู้ที่ทำการงานโดยสุจริต เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาก็ได้รับความสุขใจ ไม่ต้องกลัวภัยแต่ที่ไหน ๆ การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ จึงให้เกิดสุขประการหนึ่ง ฯ

สุขของคฤหัสถ์ทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมานี้ จัดว่าเป็นสุขพอประมาณ เพราะเป็นความสุขเฉพาะตน หรือเฉพาะครอบครัวของตน แต่ถ้าบุคคลเฉลี่ยทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่นสร้างโรงพยาบาล เป็นการให้ทานชีวิตคนเจ็บไข้ สร้างสถานที่ศึกษา ให้วิชาความรู้แก่กุลบุตรกุลธิดา ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติในภายหน้า สร้างถนน สะพาน ศาลา สระน้ำและบ่อน้ำ เป็นการให้ความสุขแก่ผู้มาพักพาอาศัยใช้สรอยบริโภค สร้างอารามสร้างโบสถ์และกุฎีวิหาร เป็นการช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวร เป็นอากรบ่อเกิด

สุขสวัสดิ์แก่มวลชน หรือสละทรัพย์ของตนเข้าร่วมในการสร้างสาธารณสถานเหล่านี้ก็ดี การที่บุคคลทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ในบ้าน ในวัด ในจังหวัดและประเทศ ตลอดถึงอยู่ร่วมโลกกัน มาเห็นโทษของการแตกสามัคคีเป็นหมู่เป็นคณะ ตั้งแต่หมู่น้อยจนถึงหมู่ใหญ่ ว่าเป็นไปเพื่อความพินาศ ไม่อาจตั้งอยู่ได้โดยอิสระเหมือนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี ผู้ปกครองแคว้นวัชชีโดยสามัคคีธรรม บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองเป็นสุขสบาย แต่ต่อมาภายหลังถูกวัสสการพราหมณ์ทูลยุยงส่งเสริมให้แตกสามัคคี ไม่ร่วมกันต่อสู้หมู่ปัจจามิตรที่มาติดพระนคร ต้องเสียแคว้นวัชชีแก่ศัตรูฉะนั้น แล้วตั้งจิตเมตตาปรารถนาความสุขให้แก่กันและกันสงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และรักใคร่กันเหมือนอย่างเป็นพี่น้อง ช่วยป้องกันหมู่ไพรีที่จะมีมาทุกทิศ ยอมสละชีวิตเพื่อถิ่นสถานอันเป็นชาติภูมิของตน ๆ ไม่ยอมจำนนต่อหมู่ศัตรูก็ดี การที่บุคคลมา

ปฏิบัติได้ดังกล่าวมานี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญา เห็นความสุขอันไพบูลย์ คือความสุขของคนหมู่มาก แล้วจึงยอมสละสุขพอประมาณคือความสุขของตน ย่อมยังหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติศาสนา ให้ตั้งอยู่ได้โดยสวัสดีและเจริญก้าวหน้า ทั้งสามารถให้โลกได้ประสบสันติสุขทุกทิวาราตรี ฯ

ในฝ่ายคดีธรรม การที่บุคคลประพฤติธรรมในพระพุทธศาสนา ละทุจริตคือประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ บำเพ็ญสุจริต คือประพฤติดีครบไตรทวาร มีจิตชื่นบานบริสุทธิ์ผ่องใส ได้รับความสุขใจตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ นี้จัดว่าเป็นมัตตาสุข คือสุขพอประมาณ ไม่ยั่งยืนตลอดกาลเป็นนิจ คือ เมื่อประสบอิฏฐารมณ์ ก็นิยมยินดีหวั่นไหวไปตาม ครั้นประสบอนิฏฐารมณ์ก็เศร้าโศกเสียใจเดือดร้อน พยายามที่จะหลบอารมณ์นั้น แต่อารมณ์เหล่านั้นเป็นโลกธรรม เป็นธรรมที่เป็นไปตามโลก คือตามจิต

ของปุถุชน เพราะจิตของปุถุชนเป็นโลก ถึงจะหลบ-หลีกอย่างไรก็ไม่พ้น เช่นนี้ ผู้มีปัญญาจึงไม่ปรารถนาสุขเช่นนั้น อันเป็นสุขพอประมาณ ไม่ใช่สุขไพศาลที่พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะ ด้วยปฏิบัติดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบเป็นต้น มีสัมมาสมาธิ ความตั้งใจไว้ชอบเป็นปริโยสาน เมื่อทำอริยมรรค ๘ ประการนี้ ให้เป็นเอกสมังคี คือมีความเห็นชอบ ดำริห์ชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ เพียรชอบ ตั้งสติชอบ และตั้งใจชอบเป็นอย่างเดียวกันแล้ว ก็ย่อมเกิดปัญญาเห็นอริยสัจ ๔ คือเห็นว่า ความเกิดความแก่ความเจ็บความตาย ความโศกความร่ำไรรำพรรณ ความเจ็บกายความเสียใจความคับแค้นใจเป็นทุกข์ ความประสบด้วยสิ่งไม่เป็นที่รักทั้งหลายเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักทั้งหลายเป็นทุกข์ ความปรารถนาไม่ได้สมหวังเป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ เห็น

ตัณหา ๓ คือกามตัณหา ความอยากได้วัตถุกามที่ยังไม่ได้ และความหมกหมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้แล้ว ฯ ภวตัณหา ความอยากเป็นอยู่ในภพที่เกิดด้วยอำนาจความอาลัย ความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป และความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ฯ วิภวตัณหา ความไม่อยากเป็นอยู่ในภพที่เกิด คือความอยากตายเสียด้วยอำนาจความเบื่อหน่าย ความอยากดับศูนย์ไม่เกิดในภพนั้น ๆ และความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ว่าเป็นสมุทัยเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ฯ เห็นนิโรธ ความดับตัณหา ๓ นั้นว่าเป็นความดับทุกข์ ฯ และเห็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการดังกล่าวมาแล้ว ว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ย่อมได้ประสพสุขอันไพบูลย์คือพระนิพพาน พ้นจากชาติกันดารเป็นอาทิ โดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

วิทยุเทศนา

พระสุธิวรญาณ วัดบุรณสิริมาตยาราม แสดง

ในวันธรรมสวนะที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนนฺติ ฯ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา ในสันตุฏฐีกถา พอเป็นเครื่องประดับปัญญาบารมี เพิ่มพูนกุศลบุญราศีสัมมาปฏิบัติ แห่งสาธุชนพุทธบริษัท ตามควรแก่เวลา ฯ

บุคคลผู้เกิดมาในโลกนี้ กล่าวโดยบรรยายหนึ่งมีอยู่ ๒ จำพวก คือคนจนพวก ๑ คนมั่งมีพวก ๑ ฯ บุคคลทั้ง ๒ จำพวกนี้มักจะมีความเห็นตรงกันข้าม คือ

คนจนก็สำคัญว่า คนมั่งมีมีความสุข เพราะมีเงินทอง

สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นต้นบริบูรณ์ จะประสงค์สิ่งใด ก็ได้สิ่งนั้นสมปรารถนา เพราะว่ามีเงินทองเหมือนมีแก้วสารพัดนึก ไม่ต้องทำการงานให้เหน็ดเหนื่อยลำบาก แต่คนจนต้องทำงานหนัก ที่มักกล่าวกันเป็นสามัญว่า อาบเหงื่อต่างน้ำ หรือหนักเอาเบาสู้ จึงจะได้ทรัพย์มาจับจ่ายใช้สอยเลี้ยงตนและบุคคลที่ควรเลี้ยงมีบุตรและภรรยาเป็นต้น แม้เช่นนั้นก็มักหาได้ไม่ค่อยจะพอใช้ ต้องจับจ่ายโดยระมัดระวัง บางครั้งถึงต้องยอมเสี่ยงภัยอันตราย ได้รับความทุกข์อยู่เป็นนิตย์ ๆ ส่วนคนมั่งมีนั้นมักคิดเห็นว่าคนจนมีความสุข เพราะไม่มีทรัพย์สมบัติมาก ขวนขวายหามาได้เท่าไร ก็จับจ่ายใช้สอยไป ไม่ต้องห่วงใยในการเก็บรักษา ซึ่งเป็นความทุกข์ และบางครั้งก็อาจจะได้รับอันตรายจนถึงสิ้นชีวิตก็มี ทั้งเวลาก็ไม่เป็นของตน เพราะต้องเกี่ยวข้องกังวลกับคนมาก และต้องขวนขวายแสวงหาทรัพย์มาเพิ่มเติมไว้ เพื่อ

ไม่ให้ทรัพย์ที่มีอยู่สิ้นเปลืองไป มิฉะนั้นก็รักษาฐานะไว้ไม่ได้ ไม่ได้รับความสุขในการเป็นอยู่ ฯ รวมความว่า บุคคลทั้ง ๒ จำพวกนี้ไม่ยินดีในความเป็นอยู่ของตน ปล่อยให้ความโลภเข้ามามีอิทธิพลเป็นนายของจิต มิได้คิดถึงกรรม จึงทำให้เขาเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ไม่มีปรีชาญาณรู้จักเหตุแห่งสุขและทุกข์ แสวงหาความสุขเหมือนคนตาบอดคลำช้าง ไม่รู้จักช้างว่ามีรูปร่างเป็นอย่างไร เมื่อคลำไปถูกหางก็สำคัญว่าช้างเหมือนไม้กวาดเป็นต้น จึงไม่ได้รับความสุขสมปรารถนา หากว่ามีสันโดษแล้ว ใจย่อมผ่องแผ้วปลอดโปร่งสบาย ได้ความสุขทุกทิพาราตรี ฯ

สันโดษนั้นคือความยินดีพอใจด้วยสิ่งของของตนที่มีอยู่ ที่แสวงหามาได้ ที่ได้รับ และด้วยฐานะของตน ไม่ดิ้นรนทะเยอทะยานอยากได้ในอารมณ์ที่ยังไม่ได้ บัณฑิตจำแนกลักษณะไว้ ๓ ประการ คือยินดีตามมีตามได้ ได้แก่มีอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น หรือเป็นอยู่

อย่างไรก็พอใจอย่างนั้นประการ ๑ ยินดีตามกำลัง คือรู้จักประมาณกำลังของตน ยินดีพอใจอยู่แต่ในสิ่งอันสมแก่กำลังของตนเท่านั้นประการ ๑ ยินดีตามสมควร คือยินดีตามสมควรแก่คุณานุรูปของตน สมควรแก่ภูมิฐานและความสามารถของตน ไม่มักใหญ่ใฝ่สูงเกินไปกว่าที่ควรจะเป็นและเป็นอยู่ แม้จะมีทางได้โดยสะดวกก็ตาม แต่ถ้าเห็นเกินสมควรก็รู้จักยับยั้งประการ ๑ ฯ สันโดษ ๓ ประการนี้เป็นปฏิปักษ์ต่อความโลภ เพราะความโลภมีแต่ทางไม่รู้จักพอ เมื่อมีเครื่องล่อย่อมกำเริบยิ่งขึ้นไป ดุจกองไฟที่ไม่รู้จักพอด้วยเชื้อ และดุจมหาสมุทรที่ไม่รู้จักพอด้วยน้ำฉะนั้น แต่สันโดษเป็นเครื่องบรรเทาความโลภ ป้องกันความโลภไม่ให้เกิดขึ้นครอบงำจิต ทำจิตให้เย็นเป็นสุขทุกเวลา เพราะรู้สึกว่ามีความพอ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้มีความสันโดษ และติโทษความไม่สันโดษคือความทะเยอทะยานละโมภ

ว่าเป็นสิ่งเลวทราม ตามนัยพุทธภาสิตว่า ยํ ลทฺธํ เตน ตุฏฺฐพฺพํ ได้สิ่งใดพึงพอใจด้วยสิ่งนั้น อติโลโภ หิ ปาปโก เพราะความละโมภจัดเป็นสภาพเลวทราม ดังนี้ ฯ

อันบุคคลผู้มั่งมีหรือตั้งอยู่ในฐานะเป็นอิศระ ถ้าไม่สันโดษก็ย่อมรู้สึกตัวว่าเป็นผู้ขัดสน หรือต่ำต้อยห้อมล้อมด้วยทุกข์ ไม่อาจจะทำใจให้ชื่นบานเป็นสุขได้ ฝ่ายผู้สันโดษยินดีด้วยสิ่งของหรือฐานะของตน แม้จะขัดสนหรือต่ำต้อยอย่างไร เพราะใจยินดีด้วยสิ่งของหรือฐานะเพียงนั้น ก็ย่อมรู้สึกว่าเป็นผู้ไม่ขัดสน สมเด็จพระทศพลจึงทรงสั่งสอนพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ดังพระพุทธภาสิตที่อัญเชิญมาเป็นนิกเขปบทในเบื้องต้นว่า สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง ดังนี้ ฯ เพราะสันโดษเป็นทรัพย์ภายใน ที่ให้เกิดความสุขใจจนตลอดชีวิต ดีกว่าทรัพย์ภายนอกมี แก้ว แหวน เงินทองเป็นต้น

เพราะทรัพย์เหล่านี้ย่อมให้เกิดความยินดีพอใจแก่บุคคล ผู้เป็นเจ้าของ ในขณะเข้าครอบครองอยู่เท่านั้น แต่ถ้าวิบัติแปรผันไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง มีโจรภัยและอัคคีภัยเป็นต้น ก็ย่อมให้เกิดทุกข์เดือดร้อนเศร้าโศกเสียใจ ได้ในพุทธภาษิตว่า ปิยโต ชายเต โสโก ความโศกย่อมเกิดแต่ความรัก ดังนี้ ฯ แต่ทรัพย์คือสันโดษไม่ให้เกิดทุกข์โทษอย่างไร เพราะยินดีพอใจด้วยทรัพย์ที่มีอยู่เท่านั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้พอ เป็นผู้ไม่จน หรือเป็นคนมั่งมี เป็นมหาเศรษฐียิ่งกว่ามหาเศรษฐี เพราะมีทรัพย์จับจ่ายไม่รู้จักหมด แต่มหาเศรษฐีมีทรัพย์นับได้หลายสิบล้าน ถ้าไม่รู้จักประมาณในการจ่ายก็ยังมีเวลาหมด มีเรื่องปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกายว่า มหาธนเศรษฐีบุตรกับภรรยามีทรัพย์นับรวมกันถึง ๑๖๐ โกฏิ แต่เพราะโทษที่ไม่รู้จักประมาณ ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ภายในไม่กี่ปีทรัพย์ก็หมด กลับเป็นคนยากจน พาภรรยา

ของตนไปอาศัยฝาเรือนของผู้อื่นอยู่ ก็อชินกระเบื้องเที่ยวขอทาน เพราะเหตุนั้น จึงมีคำโบราณกล่าวไว้ว่า เศรษฐีตกอับ ดังนี้ ผู้มีทรัพย์คือสันโดษจึงมีความสุขกายสบายจิตเป็นนิตยกาล ฯ

อีกประการหนึ่ง ทรัพย์ภายนอกมีเงินทองเป็นต้นจะสำเร็จประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของ ก็เพราะใช้ให้ถูกทาง เช่นใช้จ่ายอาหารบริโภค จ่ายผ้าสำหรับนุ่งห่ม และจ่ายยารักษาโรคเป็นต้น ถ้าใช้ผิดทางเช่นจ่ายยาพิษมาบริโภค หรือจ่ายศัตราวุธมาเพื่อทำร้ายชีวิตบุคคลอื่นเป็นต้น ก็ให้โทษแก่ตน หรือถ้าบุคคลผู้เป็นเจ้าของป้องกันรักษาไว้ไม่ดี ก็อาจจะมีภัยมาถึงตนจนถึงสิ้นชีวิตก็ได้ ส่วนทรัพย์คือสันโดษไม่เป็นภัยในที่ทุกสถาน ใช้ได้ในการงานทุกหน้าที่ ไม่จำกัดเพศภูมิ ชั้นและวัย คือบุคคลตั้งอยู่ในภาวะเช่นไร มีหน้าที่การงานอย่างไร เป็นคฤหัสถ์หรือ

บรรพชิต เป็นคนชั้นไหน วัยไหน ก็ยินดีพอใจใน

การงานตามหน้าที่ตามชั้นตามวัยของตน ๆ เช่นเป็นเยาวชนมีหน้าที่ศึกษาศิลปวิทยา ก็พอใจศึกษาศิลปวิทยา เป็นข้าราชการ ก็พอใจทำราชการโดยซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นพ่อค้าแม่ค้าก็พอใจทำการค้าขาย หมายเอากำไรแต่พอสมควร เป็นชาวนาชาวสวน ก็พอใจทำนาทำสวน เช่นไถหว่านพรวนดินเพาะปลูกพืชพันธุ์ไม้ให้เหมาะสมแก่ฤดูดินฟ้าอากาศ เป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ก็พอใจศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ตั้งใจรักษาขนบธรรมเนียมระเบียบประเพณีให้คงอยู่สืบไป ไม่เอาใจไปกังวลในกิจอันไม่ใช่หน้าที่ ปฏิบัติตามพระพุทธานุศาสนีว่า

น ปเรสํ วิโลมานิ น ปเรสํ กตากตํ
อตฺตโนว อเวกฺเขยฺย กตานิ อกตานิ จ

แปลว่า ถ้อยคำหยาบทั้งหลายของชนเหล่าอื่น อันบุคคลไม่ควรทำไว้ในใจ กิจของชนเหล่าอื่นที่เขา

กระทำแล้วและยังมิได้ทำ อันมิใช่หน้าที่ของตน อันบุคคลไม่ควรแล บุคคลควรพิจารณากิจทั้งหลายที่ทำแล้วและยังมิได้ทำของตนดีกว่า ดังนี้ ฯ การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนเช่นนี้ ก็เพื่อจะให้บุคคลยินดีทำกิจให้เป็นประโยชน์แก่ตน หรือยินดีทำกิจอันเป็นหน้าที่ของตน เพราะบุคคลไม่ยินดีทำกิจให้เป็นประโยชน์แก่ตน หรือไม่ยินดีทำกิจอันเป็นหน้าที่ของตน มัวกังวลนึกถึงกิจของบุคคลอื่น ก็จะทำให้เวลาที่ทำกิจของตนนั้นหมดสิ้นไปโดยไร้ประโยชน์ เพราะกิจของบุคคลอื่นก็เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นเท่านั้น อันจะให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนนั้นหาได้ไม่ แต่ถ้าบุคคลยินดีพอใจทำกิจตามหน้าที่ ถึงพร้อมด้วยอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรหมั่นประกอบในสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ และวิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น หากว่ากิจนั้นไม่เหลือวิสัย

คือเกินความสามารถของตน ก็ย่อมจะได้รับผลสมปรารถนา เป็นเหตุนำมาซึ่งยศ สมด้วยสุคตภาษิตว่า อุฏฺฐานวโต สติมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ แปลว่า ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาทแล้ว ดังนี้ ฯ แต่ผู้ที่มียศแล้ว ถ้าไม่ยินดีพอใจในยศของตน ขวนขวายดิ้นรนต่อไป ด้วยอำนาจโลภเจตนาจนเกินฐานะ หรือว่าประพฤติตนไม่สมควรกับยศจนปรากฏแก่ชนทั้งหลาย ก็ย่อมจะกลับกลายเป็นหายนะแห่งยศได้ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญาจึงรักษายศของตนไว้ด้วยดี ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัท ให้สันโดษยินดีพอใจด้วยสิ่งของหรือฐานะของตน ไม่ให้ทะเยอทะยานดิ้นรนอยากได้ในสิ่งที่ยังไม่ได้ไม่ถึง ก็มี

พระพุทธประสงค์จะให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุข มิใช่ทรงสั่งสอนให้เกียจคร้าน ไม่ทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะถือสันโดษว่ามีใช้มีบริโภคแล้ว ไม่ต้องทำการงานก็ได้ การถือเช่นนนเป็นอันผิดจากความประสงค์ของพระพุทธศาสนา เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจามิได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลเกียจคร้าน แต่ทรงสั่งสอนให้หมั่นขยันทำการงาน เพื่อให้ได้ประโยชน์ในปัจจุบันบ้าง ในภายหน้าบ้าง และให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพานบ้าง ที่ทรงสั่งสอนเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันนั้น คือให้ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต ในการทำธุระหน้าที่ของตน หรือในการศึกษาเล่าเรียน เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ๑ ให้ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ไม่ให้สูญหายไป รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไป เรียกว่า อารักขสัมปทา ๑ ให้เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ไม่ให้ฟูม

ฟายนัก และไม่ให้ฝืดเคืองนัก เรียกว่า สมชีวิตา ๑ ให้คบเพื่อนเป็นคนดีงาม ไม่ให้คบคนชั่ว เรียกว่า กัลยาณมิตตตา ๑ ฯ ธรรม ๔ ประการนี้เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน อัน บุคคลผู้ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญด้วยทรัพย์ยศและ ไมตรี ตั้งตัวได้ในปัจจุบัน ฯ ที่ทรงสั่งสอนประโยชน์ ในภายหน้านั้น คือให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เชื่อสิ่งที่ ควรเชื่อ เช่นเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น เรียกว่า สัทธาสัมปทา ๑ ให้ถึงพร้อมด้วยศีล คือ รักษากายวาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ เรียกว่า สีล-สัมปทา ๑ ให้ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการ เฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น เรียกว่า จาคสัมปทา ๑ ให้ถึง พร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ ประโยชน์เป็นต้น เรียกว่า ปัญญาสัมปทา ๑ ฯ ธรรม ๔ ประการนี้เรียกว่า สัมปรายิกัตถประโยชน์

ประโยชน์ในภายหน้า อันบุคคลผู้ปฏิบัติตามแล้ว

ย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ฯ

แต่ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ก็ดี สัมปรายิกัตถประโยชน์ก็ดี เป็นโลกิยประโยชน์ ประโยชน์ที่เป็นไปในโลก ทำบุคคลผู้ได้บรรลุแล้วให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะ ได้ประสพสุขบ้างทุกข์บ้าง แม้สุขที่ได้ก็เป็นสุขในทุกข์ หรือว่าสุขที่เจือด้วยอามิส คือมีกามคุณารมณ์เป็นเหยื่อเครื่องล่อให้ติดอยู่ ไม่ใช่สุขที่แท้จริง บุคคลผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์ภัยในวัฏฏะ จึงไม่ปรารถนาสุขเช่นนั้น พยายามบากบั่นฝึกฝนอบรมจิตให้ดำเนินไปตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ เพียรชอบ สัมมาสติ ตั้งสติชอบ และสัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ เมื่อทำมรรคเหล่านี้ให้เป็นเอกสมังคี คือมีความเห็นชอบเป็นต้นเป็นอย่าง

เดียวกันแล้ว จิตย่อมผ่องแผ้วเกิดปัญญาเห็นเหตุผล พ้นจากทุกข์ ได้ประสพสุขทุกสมัย โดยนัยดังวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัลยาณาภิรัตถรณาทิกถา

พระสุธีวรญาณ ป. ๙

วัดบุรณศิริมาตยาราม

แสดงในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓

ที่บ้านพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้มณนคร)

อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ ปาปา จิตฺตํ นิวารเย

ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโนติ ฯ

ขอเจริญพร บัดนี้อาตมภาพ จะรับประทานวิสัชชนาพระธรรมเทศนา ในกัลยาณาภิรัตถรณาทิกถา เพื่อฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี เพิ่มพูนกุศลบุญราศีส่วนธรรมสวนกิจ แห่งท่านทานิสสราธิบดี ผู้มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยไร้สาระ ให้อาราธนาพระ

เถรานุเถระ มาแสดงพระธรรมเทศนาประจำวันอาทิตย์ เพื่ออบรมจิตให้สงบระงับ เกิดปัญญาเห็นเหตุผล ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามพระพุทธนิพนธ์ ที่ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ เพราะบุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริงดังนี้ ฯ

การที่ท่านทานิสสราธิบดี ให้มีพระธรรมเทศนานี้ ชื่อว่าได้กระทำความดี ที่เป็นประโยชน์แก่ตน และผู้อื่นทั้งสองฝ่าย เพราะเป็นปฏิบัติบูชา ที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญว่า เลิศกว่าอามิสบูชา สามารถยังพระศาสนาให้วัฒนาถาวรอยู่ได้ ถ้าบุคคลทั้งหลาย ไม่ได้สดับตรับฟังแล้ว ก็จะไม่ทราบสิ่งที่ถูกและผิด อาจเห็นผิดเป็นชอบ และประกอบอกุศลกรรม อันจะทำตนและบุคคลอื่นให้ได้รับความทุกข์

เดือดร้อนโดยประการต่าง ๆ แต่ถ้าได้สดับทราบเหตุและผลของทุจริตและสุจริตแล้ว ย่อมไม่ยอมให้จิตนิยมยินดีในอกุศลทุจริต แม้ว่าจะบังเกิดอกุศลจิตขึ้นบ้างในบางสมัย ก็พยายามห้ามไว้จนได้ชัยชนะดุจจูเพกสาฎกพราหมณ์ในครั้งพุทธกาล ที่พระอรรถกถาจารย์เล่าไว้ในธรรมบท ขุททกนิกาย ความย่อว่าจูเพกสาฎกพราหมณ์นั้น มีผ้าห่มผืนเดียวกับภรรยาผลัดกันห่ม ภรรยาห่มไปฟังธรรมกลางวัน พราหมณ์ห่มไปกลางคืน คืนวันหนึ่งพราหมณ์ได้ไปฟังธรรมมีความเลื่อมใสใคร่เพื่อจะเปลื้องผ้านั้นออกบูชา คิดแล้วคิดเล่า ตั้งแต่ยามต้นจนถึงยามที่สุด ต่อยามที่สุดจึงชนะความตระหนี่บริจาคได้ แล้วร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว เวลานั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จประทับทรงธรรมอยู่ในที่นั้นด้วย ได้ทรงทราบทรงเลื่อมใส จึงพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ภิกษุทั้งหลายประชุมกันพูดสรรเสริญ

จูเพกสาฎกพราหมณ์นั้น พระศาสดาตรัสว่า ถ้าพราหมณ์ได้บูชาแต่ยามต้น ๆ จะได้โภคทรัพย์ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ แล้วจึงตรัสพระคาถา ดังที่ได้เชิญมาเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นว่า

อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ ปาปา จิตฺตํ นิวารเย
ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโน

แปลว่า บุคคลควรรีบขวนขวายในความดี ควรห้ามจิตเสียจากความชั่ว เพราะว่า เมื่อบุคคลทำความดีช้า ๆ อยู่ ใจจะยินดีไปเสียในความชั่ว ดังนี้ ฯ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปรารถนาจะให้เวไนยสัตว์เป็นสุขทั่วหน้า จึงตรัสเตือนให้บุคคลรีบเร่งขวนขวายในความดี คือให้รีบเร่งกระทำความดี เพราะบุคคลผู้กระทำความดี ที่เป็นประโยชน์แก่ตนบ้าง ที่เป็นประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่นบ้าง เป็นผู้ได้รับความสุขความเจริญในโลกนี้ ทั้งเป็นผู้ทำหมู่คณะ และประเทศชาติให้เจริญด้วย ส่วนผู้ที่กระทำความชั่วตรง

กันข้าม ย่อมไม่ได้รับความสุขสวัสดี มีแต่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตน และสังคมเป็นเบื้องหน้า จึงชื่อว่าเป็นภัยของสังคม ไม่เป็นที่นิยมของบัณฑิต ฯ

ก็ความดีนั้นมีอเนกประการ เมื่อกล่าวโดยสาธารณนัย กรรมใดที่บุคคลกระทำลงแล้ว เป็นกรรมดี มีสุขเป็นผล ไม่ทำตนและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน กรรมนั้นชื่อว่าความดี ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตักเตือนบุคคลให้เร่งขวนขวายในความดี เพราะพระองค์ทรงพระปัญญาสามารถฉลาดในกระบวนจิต ทรงทราบว่า จิตของบุคคลทั้งหลาย เป็นธรรมชาติกลับกลอกได้ง่าย ดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ผนฺทนํ จปลํ จิตฺตํ ทุรกฺขํ ทุนฺนิวารยํ เป็นต้น ความว่า ผู้มีปัญญา ย่อมทำจิตที่ดิ้นรน กวัดแกว่งที่เขารักษาได้โดยยากห้ามได้โดยยากได้ ให้ตรงได้เหมือนช่างศรทำลูกศรให้ตรง ฉะนั้น จิต (ที่ยินดีในกามคุณ) นี้ อันเขายกขึ้นแล้วจากอาลัย คือ

กามคุณ เพื่อจะให้ละวัฏฏะเป็นที่ตั้งอยู่แห่งมาร ย่อมดิ้นรน เหมือนปลาที่เขาจับขึ้นแล้วจากที่อยู่ คือน้ำ โยนขึ้นไปแล้วบนบกดิ้นอยู่ ฉะนั้น ดังนี้ ถ้าไม่รีบขวนขวายกระทำความดี ในเมื่อกุศลจิตเกิดขึ้นแล้ว อกุศลจิตก็อาจจะเกิดขึ้นครอบงำกุศลจิตที่เกิดขึ้นนั้น ห้ามกันไม่ให้กระทำความดี เหมือนจูเฬกสาฏกพราหมณ์ ใคร่จะบูชาธรรมด้วยผ้าห่มตั้งแต่ในปฐมยาม แต่ไม่อาจจะถวายได้ เพราะความตระหนี่ครอบงำจิต คิดอยู่ว่า เราจักถวาย เราจักไม่ถวายเป็นต้น จนถึงพ้นปฐมยามและมัชฌิมยาม ต่อเมื่อถึงปัจฉิมยาม จึงตัดความตระหนี่ได้แล้ว น้อมเข้าไปถวาย เมื่อพระองค์จะทรงสอนให้บุคคลห้ามอกุศลจิต ที่เกิดขึ้นห้ามกุศลจิตเหมือนจิตของจูเฬกสาฏกพราหมณ์นั้น จึงตรัสพจนประพันธ์บาทที่ ๒ ว่า ปาปา จิตฺตํ นิวารเย พึงห้ามจิตเสียจากความชั่ว ดังนี้ แต่ถ้าบุคคลห้ามจิตจากความชั่วแล้ว ไม่รีบเร่งขวนขวายทำความดี ทำความดี

ช้า ๆ อยู่ เหมือนบุคคลเดินไปในทางลื่น ใจยังไม่คุ้นเคยกับความดี คือความดียังไม่ประจำอยู่ที่ใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ธรรมยังไม่มีประจำอยู่ในใจ ดังในพุทธภาษิตว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ดังนี้ ใจก็ย่อมยินดีไปในความชั่วได้ ดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในบาทที่ ๓ และที่ ๔ ต่อไปว่า ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโน เพราะว่า เมื่อบุคคลทำความดีช้า ๆ อยู่ ใจจะยินดีไปเสียในความชั่ว ดังนี้ ฯ

มีอธิบายว่า ถ้าบุคคลไม่เร่งขวนขวายในความดีให้สมแก่วัย หรือแก่หน้าที่การงานของตน เช่นผู้ที่ตั้งอยู่ในประถมวัย อันเป็นสมัยที่ควรศึกษาศิลปวิทยา แต่ไม่หมั่นศึกษา โดยอ้างเลศว่า หนาวนัก ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเช้าอยู่ หิวนัก กระหายนัก อันเป็นหลักของผู้เกียจคร้าน ไม่ใช่ของนักเรียน หรือนักศึกษา หรือใช้เวลาเล่าเรียนให้เสียไปในการเที่ยวเล่น

สนุกสนาน หรือเล่นการพนันเป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ยากที่จะได้รับผลสมปรารถนา ฯ แต่ถ้าพยายามศึกษาเล่าเรียนด้วยดี ไม่ยอมปล่อยให้เวลาล่วงไป โดยคิดเห็นว่า เวลาเป็นเงินเป็นทอง ต้องการศึกษาวิชาอย่างใด ก็ศึกษาวิชาอย่างนั้น โดยไม่ละความเพียรเสีย เหมือนพระมหาชนก พยายามแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทร แม้แลไม่เห็นฝั่ง ทั้งมีอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรมั่นประกอบในสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ และวิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อพร้อมด้วยคุณธรรม ๔ นี้ ก็ย่อมเล่าเรียนสำเร็จสมดังปรารถนา เพราะคุณธรรมเหล่านี้เป็นธรรมที่ให้สำเร็จความประสงค์ ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสประทานไว้ เมื่อศึกษาสำเร็จแล้วสามารถใช้วิชานั้นแสวงหาทรัพย์ได้โดยง่าย เพราะบุคคลผู้มีปัญญา ย่อมนิยมนับถือสักการะบูชาผู้มีวิชา

ความรู้ทั้งนั้น นักปราชญ์จึงประพันธ์เป็นคำกลอนไว้ว่า มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดก็บแคน ถึงยากแค้นก็พอยังประทังตน อันความรู้ ๆ กระจ่างถึงอย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเถิดคงเกิดผล อาจจะยกเชิดชูฟูสกล คนจนพงศ์ไพร่คงได้ดี ดังนี้ ฯ

ผู้ที่ตั้งอยู่ในมัชฌิมวัย อันเป็นสมัยที่แสวงหาทรัพย์สมบัติ เพื่อเลี้ยงตน และบุคคลที่ควรเลี้ยง มีมารดาบิดาเป็นต้น แต่ถ้าไม่แสวงหาตามหน้าที่ เช่นมีหน้าที่ทำราชการ ทำการค้าขาย ทำนาทำสวน หรือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ไม่เป็นภัยแก่สังคม แต่ใช้เวลาราชการ เวลาทำการค้าขาย หรือเวลาทำนาทำสวนเป็นต้นไปทำกิจอย่างอื่นเสีย หรือประพฤติทุจริตด้วยกายคือฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น ประพฤติผิดในกามบ้าง ประพฤติทุจริตด้วยวาจา คือพูดเท็จพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลบ้าง ประพฤติทุจริตด้วยใจ คือโลภอยากได้ของบุคคล

อื่น พยาบาทปองร้ายผู้อื่น เห็นผิดจากคลองธรรมที่ชอบ เช่นเห็นว่าทำดีไม่ได้ดีเป็นต้นบ้าง หรือประกอบอบายมุข ๖ คือ ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านทำงาน ก็ย่อมได้รับอนิฏฐผล คือ เสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศเกียรติคุณ หรือไม่ได้รับผลแห่งการงานที่ทำสมตามความปรารถนา นับว่าตัดทอนความสุขความเจริญของตนเอง แต่ถ้าใช้เวลาทำการงานตามหน้าที่ มีความเพียร มีสติ และมีการงานสะอาด ไม่ขาดการใคร่ครวญก่อนแล้วทำ สำรวมระวัง ตั้งอยู่ในธรรม และไม่ประมาท ก็สามารถเจริญด้วยยศ ดังสุภาษิตว่า

อุฏฺฐานวโต สติมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ

ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็น

อยู่โดยธรรม และไม่ประมาทแล้ว ดังนี้ ฯ

ส่วนผู้ที่ตั้งอยู่ในปัจฉิมวัย อันเป็นสมัยที่ควรบำเพ็ญบุญกุศล อบรมจิตของตนให้สงบระงับ เพื่อให้ได้รับความสุขในเวลาสิ้นชีวิต ตามนัยพุทธภาษิตว่า ปุญฺญํ สุขํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ บุญให้เกิดสุขในเวลาสิ้นชีวิตดังนี้ แต่ไม่รีบเร่งขวนขวายบำเพ็ญตามสมควรแก่วัย กลับมีความพอใจประพฤติทุจริต และประกอบอบายมุขตามที่แสดงมาแล้ว หรือมัวเมาเพลิดเพลินไปในเบญจพิธกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่มายั่วยวนชวนให้กำหนัดยินดี หรือโทมนัสขัดเคืองมัวเมาลุ่มหลงอารมณ์เหล่านั้น ในเมื่อพลัดพรากไปหรือไม่สมปรารถนา หรือขวนขวายได้มาแล้วลุ่มหลงเกินประมาณ จนกลายเป็นคนเขลา สำคัญสิ่งเหล่านั้นที่เป็นของไม่เที่ยงว่าเป็นของเที่ยง ที่ไม่งามว่าเป็นของงาม ที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข และที่ไม่ใช่ของตนเพราะไม่อยู่ในอำนาจ บังคับบัญชาไม่ได้ ว่าเป็นของ

ตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ชื่อว่าทำชีวิตของตนให้เป็นหมัน ไม่ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน แต่ถ้าไม่ประพฤติเช่นนั้น ด้วยใช้โยนิโสมสิการ พิจารณาถึงสังขารของตนว่า แก่เฒ่าชราลงอยู่ทุกวัน ไม่มีสิ่งอื่นจะป้องกันความตาย ดังนัยพุทธภาษิตว่า

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น ปิตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา

แปลว่า เมื่อบุคคลอันมัจจุราชครอบงำแล้ว บุตรทั้งหลายมีอยู่เพื่ออันต้านทานมัจจุราชไม่ได้ บิดาก็ไม่ได้ ถึงพวกพ้องก็ไม่ได้ ความป้องกันย่อมไม่มีในหมู่ญาติ ดังนี้ แล้วไม่ประมาทในชีวิต รีบขวนขวายบำเพ็ญกุศลสุจริต ทำจิตของตนให้ผ่องใส ปฏิบัติตามนัยพุทธภาษิตว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

แปลว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๓ อย่างนี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังนี้ ก็ย่อมจะได้รับความสุขที่เยือกเย็น เป็นสุขที่เกิดจากความสงบระงับ นับว่าเป็นยอดของความสุขทั้งหลาย ได้ในพระบาลีว่า นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นจากความสงบไม่มี ดังนี้ เป็นอันได้ที่พึ่งในพระพุทธศาสนา ฯ

เมื่อสาธุชนพุทธบริษัทมาหยั่งทราบว่า บุคคลผู้ปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยรีบขวนขวายในความดี ทั้งที่เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ไม่ยอมทำความชั่ว ทั้งทางกายทางวาจาและทางใจห้ามใจเสียจากความชั่วนั้น ย่อมได้รับความสุขความเจริญ มีชื่อเสียงเกียรติยศเกียรติคุณ เป็นที่นิยมนับถือของบุคคลทั้งหลาย ตั้งตัวได้ในปัจจุบันและเมื่อมุ่งปฏิบัติเพื่อความสุขเกษมสันตินิราศภัย ทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส ถ้ามีอุปนิสัยอินทรีย์บารมีแก่กล้า ก็สามารถจะรู้เท่าคติของธรรมดา ไม่หวั่นไหว

ไปตามอารมณ์ที่ประสบ เพราะอารมณ์ทั้งหลายเข้ามาสู่จิตไม่ได้ ด้วยมีความรู้อยู่เป็นนิตย์ มีจิตเป็นธรรม มีปีติปราโมทย์ประจำอยู่ทุกสมัย ดังนัยพุทธ-ภาษิตว่า

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺปสนฺเนน เจตสา
อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม สทา รมติ ปณฺฑิโต

แปลว่า บัณฑิตผู้มีความเอิบเอิ่มในธรรม มีใจผ่องแผ้วแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข ยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้วทุกเมื่อ ดังนี้ ย่อมได้รับความสุขปลอดโปร่งใจ อยู่เป็นสุขสบาย ไม่มีเวรไม่มีภัยกับใคร ๆ เมื่อยังอยู่ในโลก ก็อาศัยโลกเป็นอยู่ ไม่ขัดกับโลก ไม่ขัดกับธรรม แต่ไม่ทำกรรมที่เป็นบาป ทั้งอย่างหยาบอย่างกลาง และอย่างละเอียดทุกชนิด เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในที่ไหน ๆ คือในขันธ์ทั้งหลายที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ละอาลัยในขันธ์เหล่านั้น จึงเป็นผู้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน

วัฏฏะ อันเป็นที่ประสงค์ในพระพุทธศาสนา ฯ

รตนตฺตยานุภาเวน รตนตฺตยเตชสา
กุสลสฺสานุภาเวน กุสลสฺส จ เตชสา
ญาติมิตฺตาสุหชฺชาหิ สทฺธึ ทานิสฺสโร อหุ
อโรโค สุขิโต โหตุ สพฺพทา นิรุปทฺทโว

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย ด้วยเดชแห่งพระรัตนตรัย ด้วยอานุภาพแห่งกุศล และด้วยเดชแห่งกุศล อันเนื่องมาแต่ธรรมมัสสวนมัยนี้ ขอท่านทานิสสราธิบดี พร้อมด้วยญาติมิตรสหาย จงเป็นผู้ไม่มีโรค ปราศจากอุปัทวันตราย ได้ประสบความสุขสวัสดิ์ ในกาลทุกเมื่อเทอญ ฯ

รับประทานวิสัชชนาพระธรรมเทศนา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี ยุติแก่เวลาเพียงเท่านี้ ฯ ขอเจริญพร ฯ

ร.พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑/๑๒/๒๕๐๓

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
นายพิชิต ฐู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๓